

איגרות העיתונאי אליהו ביאסי על מצב הקהילה

(תרצ"ה—תרצ"ט)

מאת חיים א' טולידנו

משך תקופה ארוכה, בתוקף תפקידי כמזכיר הסתדרות "המזרחי" ביוון, פירסמתי מאמרים שונים בעיתונות היומית בלאדינו שהופיעה בשלוניקי עיר מולדתי. לפני שעליתי ארצה בראשית תרצ"ה (אוקטובר 1934), נתבקשתי על ידי עורכי העיתון היומי "אקסיון" (פעולה), לשמש להם ככתב בישראל. נענית בחיוב, ומיד עם בואי לארץ שלחתי להם (בדואר אוויר), פעמיים בשבוע, כתבות מפורטות על מה שהתרחש בארץ בכלל, ובקרב הציבור הספרדי מעולי יוון, בפרט. מובן מאליו שלפי המסורת השלוניקאית של התמסרות לעסקנות ציבורית בהתנדבות, עשיתי זאת שלא על מנת לקבל פרס.

זכורני, שבין השאר שלחתי אז כתבה מפורטת על פעילות בנק ארץ ישראל לדיסקונט בסוף השנה הראשונה לקיומו ולרגל הופעת המאזן הראשון שלו, שנמסר לידי על ידי מייסד הבנק ומנהלו הראשון, המנוח ליאון רקנאטי ז"ל, וכן כתבות על מוסדות הספרדים בת"א: "אגודת עזרת חולים", ביהכ"נ "שמחה הדו-קדש", אגודת הפייטנים "שירי ציון", וכו'.

בניסן תרצ"ו התחילו פרעות הערבים ומאורעות הדמים בארץ, וכמובן ששלחתי כתבות מפורטות, ולפעמים אפילו טלגרמות כשהתרחש מאורע חשוב. בהיותי בעל השקפות דתיות-לאומיות, נשאו כתבותי באורח טבעי אופי של מחאה נמרצת נגד השלטון המנדטורי הזר בארצנו, שהפר את התחייבויותיו כלפי העם היהודי, הצר את צעדיו של היישוב העברי ועמד לימין הערבים. היו תקופות שהמצב בארץ היה חמור מאד, הן במישור הפוליטי והן במישור הכלכלי, אבל בכתבות שלי, אחרי תיאור המצב בצורה נכונה, סיימתי תמיד בנימה של אופטימיות ובאמונה שסוף הצדק להיעשות, ונצח ישראל לא ישקר. כפי שנודע לי לאחר מכן, היו לכתבותי הדים חיוביים רבים בין יהודי שלוניקי, ועולים שהגיעו לארץ באותה תקופה הצהירו בפני בפירוש שהם התרשמו מהכתבות שלי לחיוב, ולמרות המצב הקריטי ששרר כאן (מאורעות דמים ומשבר כלכלי חמור בתקופת מלחמת חבש) הושפעו ממאמרי האופטימיים והחליטו, אף על פי כן, לעלות ולהשתקע בארץ.

כאשר התחיל להופיע "איל מיסאורו" (השלחה) התחלתי לשלוח כתבות לעיתון זה. בתור כתב קיבלתי כמובן באופן סדיר את כל גליונות העיתון בדואר. אגב, מספר ניכר של עיתונים משלוניקי נשלחו למכירה בארץ ונחטפו כלחמניות טריות מידי המפיץ המנוח אברהם נער ז"ל (בעל חנות למכשירי כתיבה ולעיתונים ברח' לוינסקי בתל-אביב). עולי שלוניקי אהבו לקרוא על המתרחש בעיר מולדתם ומצאו עניין רב בעיתון, ואגב קריאה בו ידעו ממנו גם על המתרחש בארץ, כיוון שחלק מהם התקשה לקרוא את העיתונות בעברית שהופיעה פה.

ניהלתי באותה תקופה גם חליפת מכתבים מעניינת עם עורך העיתון אליהו ביאסי ז"ל. במכתבים אלו סיפר לי, בדרך אגב, על המצב בקהילה היהודית, בתנועה הציונית שם לכל מפלגותיה, בבתי הספר של הקהילה וכו'. כבורני כי יש עניין רב בהתרשמויות ותגובות אלה, שנכתבו או כדברים אישיים לא לפרסום, וניכרים בהם טביעת עינו וכשרונו של העיתונאי המזהיר שהיה אליהו ביאסי.

הנני מוסר, איפוא, לפרסום, קטעים מאחדים ממכתבים אלו השמורים איתי עד היום, המתארים את מצב הקהילה באותה תקופה. מסתבר מהתיאורים שבהם, כי לפני השמדתה הפיזית של קהילת שלוניקי על ידי הצורך הגרמני — אשר הגלה את תושביה לפולין בה מצאו את מותם הטראגי — התחוללה בעיר היהודית הזאת ירידה רוחנית גדולה. רוח ההתבוללות נתחזקה והורם העכור של התרחקות מהדת ומיהדות סתף את מיטב אנשיה ובייחוד את בני הדור הצעיר, שהתנכר לצור מחצבתו, לא רצה ללמוד ולדעת אפילו איספאגיוולית, שפה בה דיברו אבותיהם מאות בשנים, ואין צריך לאמר שלימודי העברית והיהדות ירדו פלאים. צעירים אלה כבר דיברו ביניהם רק יוונית והתחילו לחקות את הליכות התושבים היוונים הנוצרים. היו גם מקרים לא מעטים של נישואי תערובת. אפשר לומר על קהילת שלוניקי שלפני חורבנה קדמה לה ירידה רוחנית, ככתוב: "פנה זיוה פנה הדרה". רבים היו הגורמים למצב זה ובראש ובראשונה — העדר מנהיגים מתאימים שירסנו את התהליך המסוכן של ההתבוללות. אשמה גדולה רובצת גם על הרב הראשי דאז, ד"ר צבי קורץ¹, שלא עמד בפרץ כיאה למנהיגה הרוחני של הקהילה; מכתביו של עורך ה"מיסאורו" אינם מותירים כל ספק בכך.

אליהו ביאסי היה עיתונאי מנוסה, בעל עט שנון, שכל חייו עסק בעיתונאות. היה לו סגנון בהיר וקל, ואת השקפותיו היה מביע בפשטות ובשפה ברורה, המובנת להמוני העם. בראשיתו היה מתבולל מושבע ובמאמריו עשה תעמולה רבה לרעיונותיו והשתדל — אם כי היה סובלני לגבי דיעותיהם של אחרים — לרכוש אוהדים להשקפותיו. בעיתון היומי בו השתתף בתקופה ההיא, "איל פואיבלו" (העם), אפשר היה לקרוא מצד אחד — מאמרים של א"ב (ראשי התיבות של שמו) בעד ההתבוללות, ומצד שני — את מאמריו של המנהיג הציוני הדגול, העיתונאי המפורסם, מנטש בן סאנגי ז"ל — בעד הציונות. אליהו ביאסי עבר אחר כך לעיתון היומי "אקסיון", ובשנת תרצ"ה (1935) התחיל להוציא לאור עיתון משלו תחת השם "איל מיסאורו", בו השתתפתיו, כאמור, ככתב, באופן קבוע.

עם התפתחות התנועה הנאצית בגרמניה, נוכח אליהו ביאסי לדעת, שההתבוללות אינה הפיתרון לבעיה היהודית, והוא שב או אל היהדות, שיבה תמימה, בכל נימי נפשו ומאוויו, והעמיד את כשרונו הברון ועטו הפורה לשירות השקפותיו החדשות. מעל עמודי עיתונו פתח במלחמת דברים עזה נגד הזרם הגואה של ההתבוללות,

עד יומו האחרון של העיתון "מיסאז'רו", שפסק להופיע יום אחד לפני כניסת הגרמנים לשלונקי, עמד אליהו ב'יאסי על המשמר, נלחם למען העם, מסורתו הדתית וייעודו הלאומי.

מתוך מכתב אחרי הופעת הגיליון הראשון של "איל מיסאז'ירו" (שלהי נובמבר 1935) :

ביחוד מ"המזרח" והחוגים הקרובים אליה. מתוך כך אתה מבין מה יהיה הכיוון של העיתון, והסיבה לכך היא שהתרחשה אצלי מעין מהפכה פנימית בזעיר-אנפין, המקרבת אותי יותר לדת ולמסורת. בחגים האחרונים, אחרי עשרים ושש שנים שלא ביקרתי בבית-כנסת, השתתפתי הפעם בתפילות, בדרכי שלי. אני כותב לך וידוי זה כדי לתת לך מושג על הכיוון בו ילך עיתוני.

עתה הנני פונה אליך להשתתף בקביעות בעיתון, עמודיו יהיו פתוחים למאמריך. אבקשך כמו כן לפגוש את אברהם², דרוש לשלמו בשמי, ובקש ממנו במיוחד שיכתוב גם הוא מאמרים לעיתוני; עז רצוני לקבל ממנו משהו. תוכל להבטיח לו שיהיה מרוצה מהעיתון; אדגיש בו את הכיוון המסורתי ודתי של העם, שכן נתחזקה אמונתי שהגניוס היהודי הוא במקורו דתי, ובלי הדת לא היה העם היהודי מתקיים ולא היתה לו כל סיבה להתקיים.

לפיכך ידידי חיים, בשעה טובה ומוצלחת, אני סומך מאד עליך ועל אברהם.

MEZAZERO
KASHUM PINH
אדרים:
קאלי פראגניס נ"י
נומבר ד' סולשון 82-24
קריסטין דראמא

פֿור אכדעם ש. ריקאמאנא

[illegible]

העיתון באיספאניולית "מיסאז'ירו" (שליח), כ"ה סבת, תרצ"ו (20/1/1936) ובו ראיון מיוחד של אברהם ש' רגנסי עם הראשון לציון ר' יעקב מאיר.

ד"ר קורץ, הרב הראשי של
שלוניקי, מקבל את פני המלך
היווני גיאורגוס השני לפני בית
הכנסת בית שאול (באמצע)
הסינאטור היהודי חיימאקי כהן).
תרצ"ז

אח"ח 1234567

אוצר החכמה

El Gran Rabino Dr. Koretz
reciviendo al Rey Georges II a
la entrada de la Kehila Beth
Chaul, 1937.

אח"ח 1234567

אוצר החכמה

[ב]

מתוך מכתב מדצמבר 1935 :

...אני מקווה שאתה קורא את מאמרי ב"איל מיסאז'ירו" על התפקידים המוטלים על הרב הראשי, ועל [תפקידה של] הדת. הם עוררו כאן ממש סנסציה. סבורני שאם חוזרים ליהדות צריך לחזור בצורה מושלמת. כשהייתי בעד ההתבוללות ידעתי היטב שפיתרון זה נשא בחובו את המוות לעם היהודי, אבל הסכמתי לכך, כדוגמת אותם הבנים המרעילים את אימם כדי לפדותה מייסורי מחלה חסרת מרפא. ברם עכשיו השתנה המצב לחלוטין. האנטישמים אינם מרשים לנו אפילו למות. מהיום בו הופיע ההיטלריזם, הרי זה טירוף לחשוב ולדבר על התבוללות. מצד שני, הוכיחה הציונות שהעם היהודי מטבעו אינו יכול כלל להתבולל. היטלר הוכיח דבר עוד יותר חמור: אפילו היה היהודי רוצה להתבולל, האורגאניזם החברתי הגויי מסרב לקלוט אותו. לפיכך, לא נשאר לנו כי אם לחזור ליהדות; הלאומיות גרידא גם היא אינה פותרת את הבעיה במילואה, אבל יש בה אפשרויות התחלתיות; וכשחוזרים ליהדות, צריכים לחזור בשלימות, ולא כמו אנשי הפידיראציה הציונית כאן³, חסרי הדעת, הדוגלים בדבר והיפוכו, והרוצים שהעם יתקיים גם אחרי שמוציאים ממנו את נשמתו, את דת ישראל.

בשבילי אין דרך אמצעית ואולי בגלל זה אני מעריך עמוקות את אברהם. אם אין מאמינים ביעודו הנצחי ובאפשרות להושיע את העם [היהודי], העיקרון של הלאומיות גרידא, מותיר את הדרך פתוחה להתבוללות. כשבאים למסקנה להיות יהודי — צריך להיות יהודי שלם.

[ג]

באותה תקופה ביקשתי ממר אברהם רקנטי, שישב בארץ, לכתוב מאמר בשביל "איל מיסאז'ירו", על הנושא: מהו תפקידו של רב ראשי בקהילה בשלוניקי, עיר ואם בישראל. הוא נענה לבקשתי, וכדרכו כתב מאמר חריף וחד-משמעי, שפורסם במילואו בעיתון ה"נל", בחודש מארס 1936. כדי שיובנו הדברים במכתבי ביאיסי, אביא כאן קטעים אחרים ממאמר זה:

תחת הכותרת: "האם ממלא ד"ר קורץ כראוי את תפקידו כרב ראשי של קהילת שלוניקי?", כתב מר רקנטי: "...אין לנו שום סיבה להתרעם עליו [על ד"ר קורץ] שלמד ורכש את השפה היוונית על בוריה, ושהוא מדבר בה ברהיטות עם ראשי השלטונות בקשר לבעיות יהודי שלוניקי; אבל רשאים אנו לשאול, מה עשה בקשר להחדרת השפה העברית בין שדירות העם הרחבות, ובפרט בקשר ללימודה בצורה אינטנסיבית בבתי הספר של

הקהילה? מה עם הפצת התרבות העברית ברות המסורת? מה עם הרצאותיו שצריכות להיות בשפת עבר? מה הוא פועל בקשר לשיעורים ולקורסים לתלמוד ליסודות היהדות? מה הוא עושה כדי למנוע את קמילתם של הלב והנפש של האוכלוסיה היהודית, ולדאוג שלא תכבה האש הקדושה ולא ינתק הקשר שלה למסורת ולעם? והיכן היוזמה שעל ידה תוכל יהדות שלוניקי להרגיש שהיא חלק אינטגרלי מהמשפחה היהודית הגדולה המפורת בארבע כנפות תבל, ובאמצעותה תוכל לקחת חלק ולהשתתף בשמחותיה ולהרגיש בצרותיה כשאסונות באים עליה? איפה פעולותיו [של הרב] שבהן הוא צריך לעורר התעניינות אקטיבית של יהדות שלוניקי למען היישוב בארץ ישראל, שהינו קרן האורה היחיד במצבנו החמור כיום?"

אחרי שמר רקנטי מפרט במאמרו את הצעדים שנקטו על ידי השלטונות ביוון להמעטת דמותה היהודית של העיר על ידי גזירות שונות כלפי היהודים, הוא שואל:

"היכן המחאה הנמרצת, הצעקה הגדולה של הרבנות, לתקיפת הסכין הזאת בליבה של יהדות שלוניקי? למה לא הרעיש הרב שמים וארץ בכדי למנוע פגיעות כה חמורות בחופש המצפון של אחינו, בכדי שלא יאבד הנכס היקר ביותר שיש להם, מורשת האבות? ד"ר קורץ צריך ללמוד איך הרעיש היהדות השלונקאית עולמות, בשנת 1924, כאשר השלטונות ביוון חוקקו את החוק של חובת סגירת החנויות ביום ראשון; איך מנהיגי הקהילה, אף שלא עמד אז בראשה רב ראשי⁴ נקטו בעמדה אמיצה. יעשה נא את ההשוואה עם עמדתו הרופפת כלפי השלטונות עכשיו, ויוציא את המסקנות."

כאן מפרט בעל המאמר את כל הצרות שניתכו על היהדות העולמית באותה תקופה (היטלריוז בגרמניה, אנטישמיות בפולין, הפרת ההבטחות מצד אנגליה להקמת בית לאומי בארץ ישראל, וכו') והוא שואל:

"מה עשה הרב הראשי בכדי שיהודי שלוניקי יצרפו קולם למחאה ולצעקה הגדולה, שקמה בכל חלקי העולם, נגד רדיפות היהודים? אנחנו סבורים שרב ראשי צריך שתהייה לו התכונות הדרושות בכדי לשמש מנהיג רוחני במתכונת של הרבנים הקדמונים, כרבי עקיבא ורבי שמעון בר יוחאי, ולהחדיר את רוח היהדות, הן במעשי יום יום של כל פרט ופרט והן בחיי הקהילה, כדוגמת שלשלת הרבנים המפוארת בשלוניקי עצמה. גוסף לכך, הוא צריך להיות מנהיג לאומי פוליטי עם ידיעה עמוקה של כל הבעיות העיקריות המנסרות בחללה של האומה, הן בנולה והן בארץ-ישראל. הוא צריך לעבוד במרץ על מנת להבטיח לקהילה, שהוא עומד בראשה, סיפוק כל צרכיה הלאומיים והדתיים, ולקשר אותה לאילן הגדול של היהדות ששרשיה מפוזרים בכל העולם. צריכים להיות לו, לרב הראשי, האומץ והעצמאות הדרושים בכדי לעמוד בפרץ במצבים קריטיים ולהגיע לפתרונות רצויים, שלא תמיד הם קלים ונוחים, כדי לחזק את הקהילה בנאמנותה למסורת-אבות ולאמץ אותה לעמוד לקראת הגשמת החזון של תקומת עם ישראל... אולם לכל זה — מסכם רקנטי — אין ד"ר קורץ מתאים."

אחרי שפרסם את המאמר הזה כתב לי ביאסי ב-19 במאוס 1936:

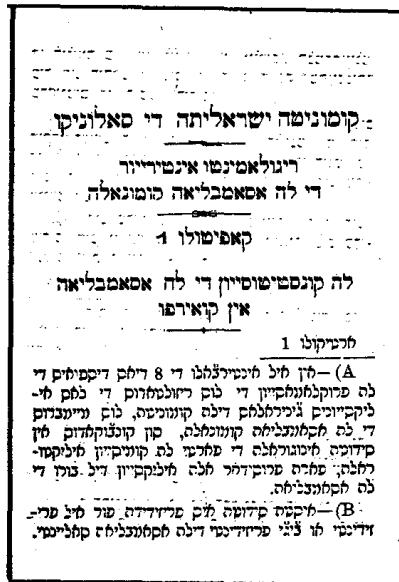
...המאמר עבר⁵ ופורסם במילואו — ותרגע הארץ ("א"י סי דיסטרויוו איל מונדו")... פרסמתי אותו קצת באיחור כיוון שלא רציתי שיופיע לפני ההרצאה של הרב הראשי. הדבר היה מתקבל כתקיעת סכין בגב. היה זה מאמר שזיעזע שמיים וארץ ("מיטיו איל מונדו די אריב'ה אבאשו"). כל מה שאספר אינו ולא כלום. לעיתים נדירות מאד, אף בתקופה שחיתם פה, לא קרה שפרסום מאמר יעשה רושם כה עמוק ועז. ונכבדי הקהילה, רצו לקרוע אותי לגזרים.

ביום הופעת המאמר באו למערכת העיתון אנשים מכל הסוגים ומכל שכבות העם ובירכו את אברהם, אפילו אנשים שנלחמו נגד דיעותיו ונמנו בין יריביו, אנשים שאף פעם לא באו אלי מיום שנוסד העיתון, כמו רפאל מנשה⁶; אגב העלילו עליו כאילו מאמר זה נכתב בהשפעתו. עברו ובאו במשרדי רבנים וחכמים בלי יוצא מן הכלל, כמובן גם אנשי "המזרחי", ומצד שני אפילו אנשי הפידראציה הציונית וכו' וכו'. מנטש בן סאנג'י אמר לי: "פרט להגזמה בקשר עם העבראיוזאציה של בתי הספר, העמיד אברהם את השאלה כמו שצריך, ובאמת כך צריך להיות התפקיד של רב ראשי". יצחק קבילי (ממנהיגי העדה) למרות שהוא נוטה להתבוללות אמר לי: "רב ראשי צריך להראות ולהדגיש מה היתה השפעת היהדות על היוונים, שהיתה ממשית מאד, ולא על השפעת ההלניזם (על היהדות), שהיתה ארעית, ולא הצליחה לחדור אלא באופן שטחי רק ללשון". גם הוא מצא שהמאמר היה כתוב בצורה מוצלחת ביותר. בקיצור לא היה מי שלא דיבר על המאמר, מי שלא פירש אותו, בכל החוגים ובכל החוצות.

הרב הראשי קורץ התקשר איתי ואחרי שהתלונן מרה על הופעת המאמר, רצה להצטדק ואמר, שלא ידוע לנו כמה הוא נלחם בסתר בלי שהדברים ייוודעו לנו, שרצה להתערב בקשר עם התכניות הממשלתיות לבתי הספר של הקהילה, ולא ניתן לו; בכל השטחים שאברהם מזכיר במאמרו הוא [ד"ר קורץ] השתדל לפעול אבל יש לו אופוזיציה חזקה [בקהילה] הממרת לו את החיים. בקיצור, מאז הופיע המאמר לפני ארבעה ימים.

תקנון פנימי של מועצת הקהילה, תרצ"ב

Regolamento Interior de la Assamblea Communal, 1932.

עדיין מדברים עליו. תוכלו להוציא את המסקנות בעצמכם. דבר זה נגרם גם כתוצאה מההתמרמרות הגדולה הקיימת נגד הרב הראשי, וסיבות שונות לדבר ולפעמים סיבות מנוגדות. הרי זה כמו מורסה מליאה מוגלה שהיתה על סף ההתפוצצות ואברהם שם עליה את קצה הסכין, לפי דרכו המיוחדת, וההתפוצצות הוקדמה. אבקשך, ידידי חיים, למסור לאברהם את תוכן מכתבי זה כי אולי לא יהיה לי פנאי לכתוב לו ישירות על מנת לברכו. היו במאמר זה קטעים אחדים שממש הלהיבו אותי כמו הקטע בו העלה זכרונות מהרבנים הגדולים שהיו בקהילת שלוניקי ואת המסורת הנעלה שהם הפגינו לא רק בין כתלי בית הכנסת כי אם בכל מעשיהם, אורח חייהם, לימודיהם; הם שימשו דוגמה ומופת לעם אשר חלק להם כבוד והעריץ אותם מעמקי נפשו. בקיצור, שבוע זה היה השבוע של אברהם רקנטי; הגלים עדיין מתנשאים ומת-גלגלים, מהאבן הגדולה שהושלכה במים הרועים של הקהילה.

[ד]

מתוך מכתב מ' 6 באפריל 1936 :

...דרוש נא בשלום אברהם. שמעתי שכתב ליצחק אלשיך⁷ שהוא לא מרגיש בטוב; שינוח וישוב לאיתנו. נותר לעת עתה על מאמריו. הבריות לפני הכל. כאשר ירגיש יותר טוב ויהיה בריא, נצטרך לו מאד כדי שישתדל לשים קצת סדר בקהילה אומללה זו. אח! לו הייתם פה! אינך יודע יקירי חיים, לאיזה מצב אומלל ("אין קי חאליס") הגיעה היהדות כאן. מצד אחד רב ראשי פחדן, וכל העניינים מתנהלים על ידי יוסף נחמה⁸, שיחסיו עם הרב קורץ הם ממש צפיחית בדבש ("מייל אי מאג'ו"), והוא מושפע ממנו מאד. עתה אפשר אולי להרגיש סיפוק מהמלחמות שניהל אברהם בהיותו בשלוניקי; כיום יריביו המושבעים ביותר מעריכים אותו ומרגישים בחסרונו. שלוש בערב, בפעם הראשונה מיום שנוסד העיתון, בא למערכת משה ברזילי⁹ וקונן מרה על המצב הירוד אליו הגיעו הציונות והקהילה ואמר: "אנו צריכים לא אחד כי עשרה אברהם רקנטי על מנת להציל את הקהילה מהתהום הפעורה שלקראתה היא צועדת". קראתם בעיתונות על מה שהתרחש עם בתי הספר של הקהילה. הרב הראשי והקונסיליו (ועד הקהילה) שלמעשה אינו קיים, אינם מגיבים דבר וחצי דבר. הם סבורים שאם יש אפשרות להורות עברית אפילו רק כמה שעות בשבוע, זה די והותר. התקיימה ישיבה משותפת של שני ה"קונסיליוס" (הוועד הגשמי והוועד הרוחני) על מנת לדון בעניין והוזמנו לישיבה זו האדונים יוסף נחמה, סיניור יעקב מודיאנו ואליהו בן עוזיליו; מזה תבינו את השאר. לבסוף הוחלט להרכיב ועדה מורכבת מהרב הראשי, מיוסף נחמה וליאון גאטיניו, שצריכה לקרוא לעיתונאים היהודיים על מנת לבקשם שלא יכתבו מאמרים חריפים בנושא בתי הספר של הקהילה. במילים אחרות: "לקבור את הדבר". אתם מבינים שאני לא אכנע. אדרבה, אם יוכיחו לי שבכתבי על נושא זה אני גורם נזק כל שהוא לקהילה, מיד אשמע להם. אבל אילחם על השקפותי; דעתי היא שאם תחסר להם הביקורת של העיתונות הם עלולים לעשות מהיהדות השלוניקאית גוף ללא חוט שדרה ("אונה חאלב'ה")...

[ה]

מתוך מכתב מאוקטובר 1936¹¹ :

אל תשאל מה שאנו סובלים. לא רק בנוגע לחוק החדש הכופה סגירת כל בתי הדפוס בימי ראשון — ובעניין זה פניתי לרב הראשי ד"ר קורץ שישתדל לקבל רישיון מיוחד עבור העיתונאים היהודיים כדי שיוכלו לעבוד בימי ראשון — יש גם מכשולים יומיים אחרים: אסור לכתוב ברוח היהדות ובכלל ידיעות על חיי היהודים. בוודאי נודע לך שהשבועון "רינאסינסיה ג'ודיאה" (התחיה היהודית)¹² לא הופיע כלל ביום שישי שעבר. זה לא רק מה שאסור לנו לכתוב, גרוע מזה — מה שמכריחים אותנו

ההיסטוריון יוסף נחמה

Joseph Nehama.

אוצר החכמה

לפרסם... כשאני כותב לך: אל תשאל, אני מתכוון שבאמת אל תשאל מה המצב — ודי למבין... ויהדות שלוניקי נשארה ללא ראש, והציונות — גם היא; איכה, איכה... ותראה רוע מזלי. לפני שנים סבלתי מפני שהייתי מתבולל. עכשיו אני סובל יותר בראותי ששאיותי הישנות, שאני שונאן, מתגשמות לנגד עיני. הדבר דומה למשחק טניס. כשכבר הגעתי למקום שבו היה הכדור, ברח הכדור למקום שהייתי בו לפני כן. במצב ביש זה אין מושיע, ואין מי שיפצה פה וישמיע קול. בוועד הקהילה? — נפלים וחנפים¹⁰... אצל הציונים? — אפסים. וברבנות? — אספר לך מה שקרה. הרב הראשי קורץ הזמיניני אליו והתרה בי שלא אכתוב מאמרים ברוח הלאומיות — הגורמת נזק (?) ואכתוב רק על הדת, שרק על ידה נוכל להישאר ביהדותנו ולהיושע. איזו דת? נזכרתי במאמרו הידוע של אברהם בו צייר תמונה ברורה ונאמנה מ"דת" זו. כנהוג בצרפת: "הדרשה של הרב תתקיים במקום פלוני ביום זה וזה בשעה זו וזו..." דת של רקלאמה עבדו. בקיצור אגלה לך שהוא עשה עלי רשם שהוא יותר מתבולל ממה שהייתי אני קודם. מה אגיד ומה אספר לך, הכל היה לי לזרא. כולם ממלאים אותי גועל נפש.

ואכן רצונו של הרב [הראשי] התגשם [ע"י צו ממשלתי]. אסור לנו לכתוב ב"טון לאומי". יש לצמצם את הידיעות על ארץ ישראל, וכתבות — בכלל לא. אנו מקווים שאיסור זה לא יאריך ימים. ומה שנוגע לך, באם הזמן מרשה לך, כתוב — אבל היה יותר מתון. השם שלך מוכר פה. כשרואים בחתימת המאמר את השם חיים טולידנו, מדקדקים ובודקים אותו היטב. שמת לב בוודאי שלפעמים אני בעצמי מוחק קטעים מהכתבה שלך על מנת שתעבור ביתר קלות. אני מתקשה להבין למה העמדה הזו. בהתחלה היה יותר קל בענייני ארץ ישראל ובענייני היהדות בכלל. אבל עכשיו השתנה המצב והחמיר מאד. ובקהילה שלנו אין כל תגובה; להיפך מזה.

יקירי חיים! זה המצב... העם מתרחק והולך מצור מחצבתו והוא נוטה יותר להתבולל ולמחוק את תכונותיו וקווי אפיו המיוחדים. הסכנה גדולה ואיומה ואין מי שיעמוד בפרץ. אמרתי לך: איכה ישבה בדד, ועוד פעם איכה... וזה מעט.

[1]

בתחילת תרצ"ו (נובמבר 1936) התחיל "איל מיסאז'ירו" להופיע גם בשבתות, אחרי שממשלת יוון חוקקה חוק על איסור הופעת כל עיתון בימי ראשון. כמחאה על כך החלטתי להפסיק את השתתפותי, וכתבתי לעורך קייאסי, מכתב ארוך בו נימקתי את החלטתי, והוספתי שלפי דעתי מוטב היה לסגור לגמרי את העיתון ובלבד שלא יופיע בשבת, כי הדבר משמש דוגמה רעה לעם, וזה בניגוד לתוכן המאמרים המתפרסמים בעיתון נגד ההתבוללות והנטיה ל"התייונות" של ראשי הקהילה.

בתשובה, קיבלתי מבייאסי מכתב ארוך של הצטדקות. להלן אי אלו קטעים:

נכון, הפרנו מסורת של שנים, אבל אל תגיד לי שאנו נותנים דוגמה רעה, כי אין היום בשלוניקי מי שאינו עובד בימי שבת. אפילו בשוק, חנוונים ומוכרי פירות וירקות, יהודים אדוקים ויראי שמים, הולכים להתפלל בבוקר בבתי הכנסת, ולאחר מכן באים ופותחים את חנויותיהם. כולם טוענים שמחמישה ימי עבודה בשבוע אי אפשר להתקיים. כנמל, הסבלים, העגלונים, הפועלים בבתי חרושת לטבק, חנויות המסחר; בני דיינים, בני רבנים — כולם פותחים עסקיהם ועובדים בשבת. זה מצב אומלל, אבל כך הוא הדבר. המזון, הדאגה לפרנסת המשפחה עבור כל העם הזה, הוא דבר חיוני וראשוני. אין איפוא פה עניין של "לשמש דוגמה רעה", כפי שאתה כותב, היות וחילול השבת קיים כבר מזמן.

דעתך, וזו של ידידי אברהם (דבר שגרם לי צער רב) היא, שנוכח מצב זה, יותר טוב לסגור העיתון. אך אני שואל אתכם מנקודת מבט כללית, ובקחתנו הכל בחשבון, האם זה יותר טוב לקהילה שלנו פה שלא יופיעו עיתונים באיספאניולית? לדאבוני הרב זה יגיע בקרוב בלאו הכי. המלכות פה לא רואה בעין יפה הופעת עיתונים בשפות זרות, והממשלה עושה הכל בכיוון זה [להצר צעדיה]. ואז, באמת תאמרו לי אתה ואברהם, ותענו לי בכנות, האם יהיה המצב יותר טוב ותהיו יותר שבעי רצון, מהתקופה בה

הופיעו שני עיתונים יומיים באיספאניולית, אשר עשו כמיטב יכולתם, ועד כמה שהם הורשו, להחזיק ולטפח את הרגש היהודי בין שכבות העם הרחבות? אולי אתם צודקים, אך אתם עוד נשארתם עם הרושם של תקופת "פרו ישראל" ¹³ בעל הקו הקיצוני. לגביי, זה גם עניין של פרנסה, אבל גם אם לא הייתי צד בדבר, ומישהו אחר היה מוציא עיתון באיספאניולית, והיה נאלץ להופיע בימי שבתות, במצב הירוד של היהדות בשלונקי היום, בנפשי ובמצפוני, הייתי אומר לו ישר כוח, והייתי מיעצו ומעודדו שימשיך להופיע. במצב הקריטי של התרופפות היהדות בשלונקי היום, הופעת עיתונים באיספאניולית, למרות הכל, עוצרת במידת מה את ההידרדרות. יש לפחות במה בה אפשר לכתוב על עברו המפואר של עם ישראל, צרותיו ותלאותיו, והתקווה המקוננת בקרבו לחידוש עצמאותו בארץ אבותיו (כמובן עד כמה שמרשים לכתוב). יש מקום לפרסום דו"חות והודעות על פעילות האגודות וחיי הקהילה. יש איפה להתריע על התנהגותם המחפירה של גדולי הסוחרים (מואיו, גאטניו, אברהם מאיסה וכו'), שאמרו למשלחת שבאה לגבות מס הקהילה (פיג'ה) בשביל צרכי העדה, שהם מסרבים לשלם, והם לא משתייכים יותר לקהילה, וכו' וכו'.

לפי דעתי, אין ניגוד בין מה שאני כותב בעיתון ומתריע על ירידת רגש היהדות ובין הופעתו של העיתון בשבת, כפי שאתה מעיר לי במכתבך. למרות שהשבת הוא עיקר ביהדות, אבל אין זה הכל. הגלות גרמה... שיש יהודים דתיים, שמחללים את השבת ועושים זאת בעל כרחם, כמין גזירה שנגזרה עליהם. מאמריו בעיתון על ירידת היהדות עוזרים במידת מה לבלום ולמנוע במקצת תהליך ירידה זה, והדבר כולל הכל, גם את [חילול] השבת, גם את התנועה המוגברת עכשיו של הוצאת ילדים מבתי הספר היהודים, וזאת למאות, בטענה שאין רוצים יותר להיות יהודים, באמרם שמספיק ליקקו דבש מיהדותם, וברצונם שבניהם יהיו כמו כל יתר האזרחים...

אי אפשר לתאר, יקירי חיים, את הצער והכאב שאני מרגיש בקראי, שלא תמשיך יותר לכתוב כתבות לעיתון. שאביע במשפטים מפוצצים מה שאני חייב לך על מסירותך לעיתון, שלא על מנת לקבל פרס, זה לא מתאים לך, ואף לא לי. אתה מתאר לעצמך איזו אבידה יהיה לעיתון חסרון הכתבות שלך. לדאבוני הרב, הצנזורה כאן כבר לא מרשה לפרסם את הכתבות מארץ ישראל בשלימותן, ובייחוד את שלך. אולצתי להפסיד את שיתוף הפעולה היקר שלך בחציו, ועכשיו הפסדתי אותו במלואו. אין לי הזכות לבקש ממך שתחזור מהחלטתך. אינני רוצה להכביד על מצפונך ורגשותיך. אני אמנם מקווה לימים יותר טובים, שנוכל להופיע בימי ראשון ואז כמובן יחדל העיתון להופיע בשבת. אין דרך אמצעית. לשמור את השבת ולקיים את הופעתו של העיתון — זה בלתי אפשרי...

[1]

מתוך מכתב (אחרי יותר משנה), מ־3 בינואר 1938:

כפי שראית, אני עושה ניסיון שהעיתון יופיע ביום שני, במקום בשבת. טרם אדע אם הדבר יצלח. העיתון המתחרה "אקסיון" הדגיש לציבור קוראיו שהעיתון שלי היוצא ביום שני איננו "טרי" ויש בו חדשות ישנות מיום שיש. נראה אם הציבור הרחב, ובייחוד האגודות הדתיות, יפעלו בכדי שהקהל ישלים ויסכים לקנות עיתון ישן ביום שני ולא עיתון טרי בשבת. אפילו אם הדבר יגרום לי הפסד כספי ויהיו לי שלושה רבעים מהקוראים של שבת, אעדיף להוציא ביום שני. ותאמין לי, ידידי חיים, שאני עושה זאת קודם כל בכדי לשמור על המסורת, אבל גם בהרגשה שבכך אני גורם נחת רוח לאברהם ולך — וזו הסיבה החשובה ביותר המדרבנת אותי. ...כאן אין דבר חדש. בתי הספר היהודיים מתרוקנים. על בית ספר "אלשיך" עוברות שעות קשות, ויש סכנה שהוא יאלץ לסגור דלתותיו ¹⁴. האוכלוסיה שלנו נוטה באופן מחריד להתבוללות, ואין מי שימנע הדבר: לא קברניטי העדה העומדים בראשה ולא הארגונים. אין איש. זהו המצב הטראגי. אני מקווה שהעיתון שלי יוצא ידי חובתו

ומתריע נגד זאת בכל הזדמנות. בוודאי שמת לב שכל הפיליטונים שלנו, כולם הינם בעלי תוכן יהודי.

מספר מילים של עידוד מאברהם וממך יגרמו לי נחת. אם יש לך אפשרות תשלח לי מידי פעם בפעם קטעים מעניינים מתורגמים מהעיתונות בארץ, ואשתדל לפרסמם. את אברהם ואותך הנני מברך בלבביות.

שלכם,

א' ב' יא' ס' י

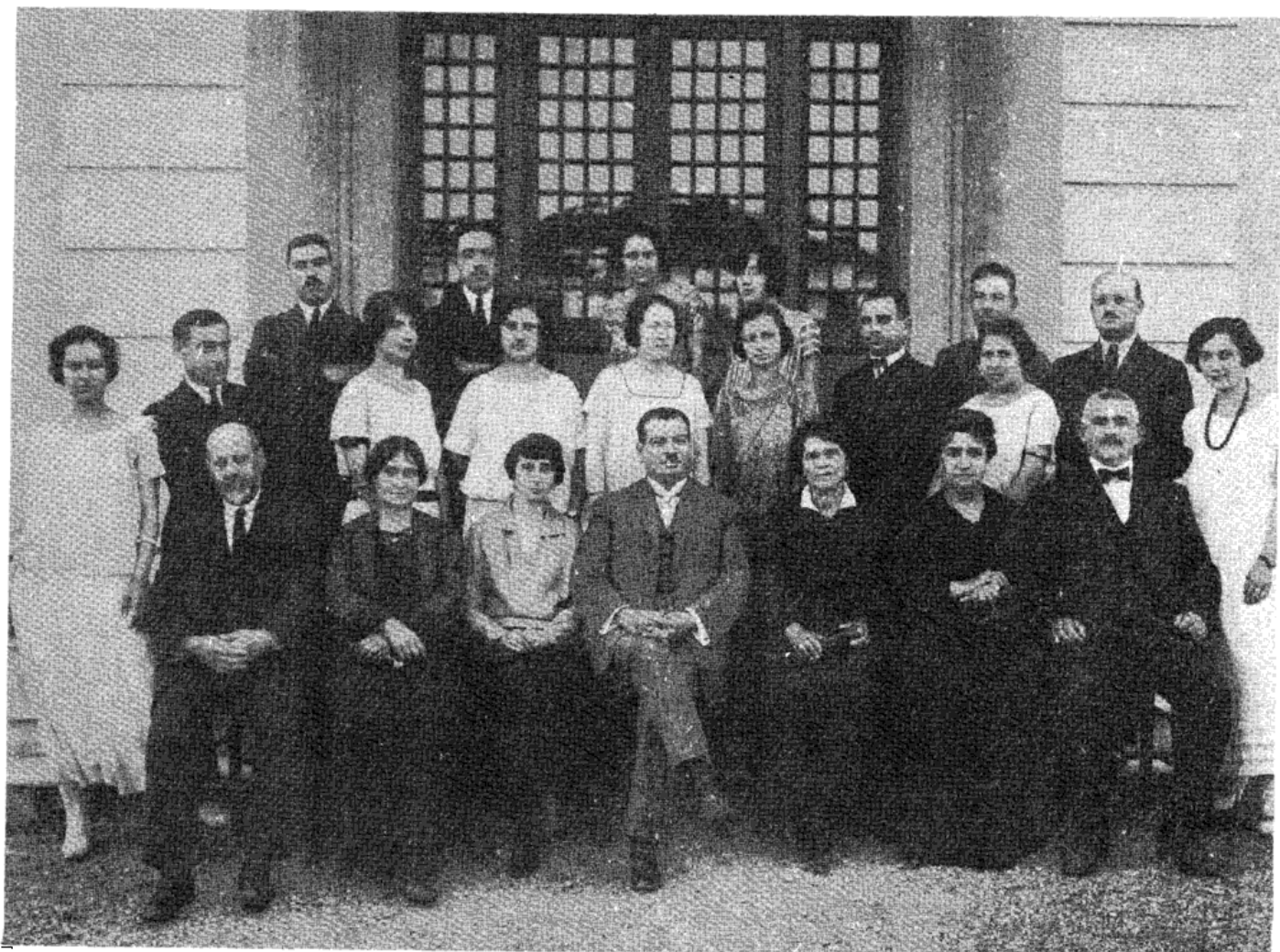
בספטמבר 1939, פרצה המלחמה העולמית השנייה. הקשרים עם הארץ השתבשו; באפריל 1941 כבשו הגרמנים את שלוניקי ובו ביום חדלה העיתונות היהודית מלהופיע. הגיליון האחרון של "איל מיסאז'ירו" יצא ביום א' ה' 6 באפריל 1941. היה זה הגיליון האחרון של העיתון היהודי האחרון בלאדינו¹⁵ שהופיע בעיר, ואולי העיתון האחרון בשפה זו באותיות רש"י שהופיע בעולם. ב'יאסי עצמו נמלט, כפי שסופר לי, מהעיר להרים, הצטרף לשורות המחתרת נגד הכובש הגרמני, ובאחת מפעולותיה, נפל. ינקום ה' דמו.

תעודת עיתונאי של חיים סולידנו, שהוצאה ע"י אלי ב'יאסי, עורך העיתון "איל מיסאז'ירו", תרצ"ו (1936)

- * הערות בתוך סוגריים מרובעים ( ) הן של העורך.
- 1 [ראה על כך בפרוטרוט ברשימתו של י' ש' עמנואל "חורבן יהדות שלוניקי" בספר זה].
- 2 הכוונה לאברהם ש' רקנטי, שעלה לארץ שנה לפני כן.
- 3 שרובם השתדלו למעשה להשתלב בחיי החברה היוונית ושלחו את בניהם למוסדות חינוך כלליים (יווניים) ומצד שני הטיפו מן הפה ולחוץ לחינוך ציוני.
- 4 [היה אז רק ממלא מקום הרב הראשי — הרב חיים חביב זצ"ל].
- 5 את הצנוורה.
- 6 מזכיר הרבנות הראשית.
- 7 מנהל ב"ס אלשיך בשלוניקי, וציוני פעיל.
- 8 מראשי המתבוללים בעיר.
- 9 [מזכיר ארגון "צעירי מזרח" ומנהל לשכת הקק"ל; בהתחלה מנאמני המזרחי ומעורריו של רקנטי, ובשנים האחרונות — בן ברית לציונים הכלליים].
- 10 באיספאניולית "מופ"טוס אי באביוזוס".
- 11 אחרי ההפיכה של מיטאקסאס, שנהיה רודן ביוון.
- 12 ביטאון הפידיראציה הציונית הכללית.
- 13 שבועון ציוני לוחם בצרפתית שיצא לאור בשנים תרע"ו—תרפ"ז (1917—1926).
- 14 ואכן הוא נסגר זמן מועט לאחר מכן.
- 15 בו ביום יצא גם הגיליון האחרון של העיתון היהודי בצרפתית L'Independant, שהופיע במשך חמישים ושש שנה בעיר, ובו מאמר מערכת, כנראה פרי עטו של העיתונאי הציוני מנטש בן סאנג'י, בשם "תוקפנות בארבראית".

Los maestros de la escuela "Cazes", 1924.

אוצר החכמה

מורי בית הספר קאזיס בתרפ"ד
אה"ח 1234567

מזר החכמה

אמר העורך :

ראויה מערכת החינוך היהודי בשלונקי למונוגראפיה מקיפה. מידע רב, תעודות וזכרונות התפרסמו לאחרונה באסופות, קבצים, ועיתוני מדע שונים; אף במדורים ובמאמרים בכרך א' וב' של ספרנו שובצו ידיעות ונתונים על נושא זה — אך לכלל עבודה שיטתית שלימה לא הגיעו, וחבל.

יהיה זה עוול לנסות לתאר מערכת זו על כל צדדיה הארגוניים, הפדגוגיים, הכספיים, על שיטות ההוראה והלימוד המיוחדות שבה (הן במקצועות היהדות והן במקצועות החול), על האנשים שעיצבו אותה במשך הדורות, ועל אלה שהכניסו בה חידושים מהפכניים — בהקדמה קצרה ומסכמת.

היתה בידינו הברירה לפרסם את שתי הרשימות הקצרות שהגיעו לידינו (האחת מסמך רשמי, והשניה זכרונות אישיים) כתרומה נוספת, צנועה ביותר, לנושא הנדון, או להתעלם ולא להתייחס בכלל לסוגיית זה בכרך זה של ספרנו. נקטנו בברירה הראשונה.